

Office in the Former Yugoslavia, April 10 1996; Induction Programme. Draft 26 July 1995. Zagreb: United Nations Peace Forces Headquarters, 1995. 9. The IPTF Audit Report. Sarajevo: UNMIBH. IPTF Commissioner's Office. Audit Team. April 2001. 10. Standard Operating Procedures /Draft/. – Sarajevo: United Nations Mission in Bosnia and Herzegovina. International Police Task Force, International Police Task Force, May 03 2001.

Надійшла до редколегії 21.11.01

С.М. Яровий

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ ВИХОВНИМ ПРОЦЕСОМ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ

Виховний процес в навчальних закладах освіти Міністерства внутрішніх справ України, як цілеспрямована, змістовно насичена й організаційно оформлена система взаємодії педагогічної діяльності постійного складу і самозміни слухачів та курсантів, важливий елемент професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу. Термін «процес» утворений від латинського слова «процессус» і означає «рух вперед», «зміну». Саме тому взаємодія вихователів і вихованців одержує постійний розвиток, поступово рухається вперед до нормативно визначеної мети – якнайкраще підготувати слухачів і курсантів відомчих навчальних закладів до практичної діяльності їх у якості працівників органів, структур та підрозділів внутрішніх справ. Як слушно зауважив І.П. Подласий: «Педагогічним процесом називається взаємодія вихователів та виховуваних, що спрямована на досягнення заданої мети і призводить до раніше наміченої зміни стану, перетворенню властивостей і якостей вихованців» [1, с.162]. Іншими словами, виховний процес як педагогічна категорія – це процес, в якому професійний досвід в сфері функціонування органів внутрішніх справ перетворюється в якості особистості слухача чи курсанта відомчих закладів освіти.

До своєрідних компонентів системи виховного процесу в закладах освіти Міністерства внутрішніх справ слід віднести: вихователів; вихованців (слухачів та курсантів); умови виховання; цілі, завдання, зміст, методи та форми взаємодії вихователів і вихованців; досягнуті від цієї взаємодії результати. Поєднуючись та взаємодіючи між собою, вони утворюють цільову, змістовну, діяльнісну і результативну підсистему єдиної системи виховного процесу. При цьому цільова підсистема охоплює все багатоманіття цілей виховної діяльності; змістовна – віддзеркалює сенс, що вкладається як у загальну мету, так і в кожне конкретне завдання; діяльнісна – характеризує принципи взаємодії постійного і перемінного складу та їх співробітництва, без яких не може бути досягнутим кінцевий результат; результативна підсистема системи виховного процесу відображає ефективність протікання останнього, характеризує досягнення наміченого відповідно до загальної мети виховання.

Організація виховного процесу в закладах освіти Міністерства внутрішніх справ України відповідно до критеріїв ефективності, дієвості, цілісності і єдності передбачає проведення змістовного аналізу усіх вищезначених підсистем. Дослідження цільової, змістовної, діяльнісної і результативної підсистем системи виховного процесу в навчальних закладах відомчої освіти виступає

об'єктивною передумовою висунення у подальшому конкретних пропозицій по організаційно-правовому розвитку і вдосконаленню останньої.

1. Мета виховання слухачів та курсантів відомчих закладів освіти, як складова цільової підсистеми системи відповідного навчально-виховного процесу займає особливе місце в останньому. «Мета виховання – основа виховної системи» [2, с.15]. Вона відображає в собі філософські, економічні, політичні, моральні, правові, етичні, біологічні уявлення про досконалого працівника органу, структури чи підрозділу внутрішніх справ і його призначення в державі та громадянському суспільстві. Мета науково обгрунтованої системи відомчого навчально-виховного процесу в умовах демократичного суспільства повинна бути достатньо чіткою і гнучкою, враховувати інтереси не лише суспільства, органів внутрішніх справ, але й кожного слухача та курсанта. Життя вимагає розробки й поставлення цілей виховного процесу в закладах відомчої освіти на підставі глибокого розуміння сутності людської особистості, її реального становлення як частини органів системи МВС України, активно працюючої в сфері захисту прав, свобод та законних інтересів учасників суспільних відносин. І разом з тим як духовно і громадсько вільної істоти, реалізуючої себе у вільному виборі програми дій, у прийнятті принципових рішень і відповідній моральній поведінці.

Цілі виховної діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу в навчальних закладах відомчої освіти повинні розроблятися і формуватися на основі глибокого дослідження тенденцій суспільного розвитку і подальшого реформування ОВС України, які пред'являють до працівника практичних органів, структур та підрозділів комплекс вимог, з урахуванням його природних і духовних можливостей. З огляду на означене, слід виокремити наступні види виховних цілей: державні цілі навчально-виховного процесу – це найбільш загальні цілі, які визначаються в різних правових актах, в державних стандартах національної та відомчої освіти. Паралельно існують спеціальні цілі, як цілі виховання слухачів і курсантів, що віддзеркалюють їх потреби, інтереси й запити щодо професійної підготовки майбутніх працівників органів, структур та підрозділів внутрішніх справ. Ці потреби враховують вихователі і викладачі відомчих закладів освіти, створюючи різні типи спеціалізацій, підготовлюючи перемінний склад безпосередньо до тієї чи іншої правоохоронної професії. Ініціативні цілі – цілі, які розробляються самими викладачами і вихователями та слухачами і курсантами з урахуванням типу навчального закладу, профілю спеціалізації та навчальної дисципліни, з урахуванням рівня розвитку учнів, підготовленості постійного складу.

«Дерево» цілей навчально-виховного процесу в закладах освіти Міністерства внутрішніх справ України обов'язково буде створюватися відповідно до найважливішої мети виховання тієї чи іншої категорії вихованців. Якщо головна мета національної освіти полягає у сприянні розумовому, моральному, емоційному і фізичному розвитку особистості, у розкритті її творчих мотивацій, формуванні гуманізму, то головна мета виховання курсантів і слухачів полягає у підготовці високоякісних фахівців ОВС. Як зазначено в Положенні про організацію виховної роботи з особовим складом органів і

підрозділів внутрішніх справ України, метою «виховної роботи є цілеспрямоване формування правосвідомості та особистісних якостей працівників органів і підрозділів внутрішніх справ України відповідно до загальнолюдських та національних морально-етичних норм і вимог служби» [3, с.2]. Причому, термін «виховна робота» в даному контексті вживається надто широко – комплекс організаційних, морально-психологічних, інформаційних, педагогічних, правових, культурно-просвітницьких та соціальних заходів, спрямованих на забезпечення формування і розвитку у працівників особистої відповідальності за свідоме виконання вимог Конституції та законів України, вірності Присязі, Кодексу честі, високої духовної культури і моральних якостей, почуття патріотизму і державного світогляду, засвоєння морально-етичних норм поведінки. Знаменно, що наведене визначення виховної роботи безпосередньо містить низку цілей, які деталізують і розвивають головну мету виховання курсантів та слухачів. З наведеною нормативно-визначеною основною метою виховної роботи з особовим складом органів внутрішніх справ гармонійно поєднується і головна мета виховної роботи у відомчих закладах освіти. Так, у Програмі виховної роботи з курсантами та слухачами вищих закладів освіти МВС України основна мета відповідної виховної роботи визначається як формування у слухачів і курсантів суспільно-важливих особистих якостей, виховання громадянина-патріота, високих фахових, моральних і морально-вольових якостей [4].

Водночас слід зазначити, що і Положення про організацію виховної роботи з особовим складом органів і підрозділів внутрішніх справ України [3], і Програма виховної роботи з курсантами та слухачами вищих закладів освіти МВС України, як відомчі нормативно-правові акти, набагато виграли, якщо б поряд з основною метою виховання особового складу органів, структур і підрозділів внутрішніх справ та слухачів і курсантів навчальних відомчих закладів, містили більш конкретні цілі такого виховного впливу. Як вже зазначалось, такими конкретними і деталізуючими щодо основних цілей виховання цілями повинні бути: формування і розвиток у працівників (слухачів(та(курсантів) особистої відповідальності за свідоме виконання вимог нормативних актів в сфері функціонування ОВС; формування і розвиток у них демократичної правосвідомості; формування і розвиток високої духовної культури і моральних якостей; формування і розвиток високого почуття патріотизму; формування і розвиток державного світогляду; засвоєння необхідних для проходження державної служби в органах системи Міністерства внутрішніх справ України морально-етичних норм поведінки.

1. Під змістом виховання курсантів і слухачів відомчих закладів освіти необхідно розуміти систему знань, переконань, навичок, якостей, рис, сторін, властивостей їх особистості, сталі навички поведінки, якими вони повинні оволодіти відповідно до поставлених цілей і завдань. Зміст навчально-виховного процесу повинен відповідати на конкретне питання, чому навчати слухачів та курсантів, які прищеплювати їм риси і якості. «Зміст виховання – це частина суспільного досвіду, який відбирається згідно з поставленими цілями розвитку людини і у вигляді інформації їй передається» [5, с.52]. В такому плані під змістом виховання розуміється систе-

ма якостей, знань, вмінь навичок, відібраних для прищеплення, розвитку й вивчення в конкретному типі учбового закладу.

За своєю природою соціально-професійний досвід існує як інформація. Безперечно, що і зміст виховання має інформаційний характер. Його єдина інформаційна з соціально-професійним досвідом природа дозволяє зробити низку методологічно-практичних висновків. По-перше, зміст виховання перемінного складу відомчих закладів освіти визначається згідно з структурою суспільно-професійного досвіду. В ньому виокремлюються: досвід трудової і професійної діяльності, досвід пізнавальної діяльності, досвід духовно-моральних відносин, досвід естетичного ставлення до предметів і об'єктів соціальної дійсності, досвід фізичного розвитку. По-друге, відповідно до такого поділу суспільно-професійного досвіду необхідно виокремити наступні основні напрямки змісту виховання слухачів та курсантів: трудовий, розумовий, духовно-моральний, естетичний і фізичний. По-третє, кожний з цих напрямків виховного впливу складається з п'яти компонентів: знання, навички, вміння, відносини і творча діяльність. Вибираючи з суспільно-професійного досвіду те, що забезпечує трудовий, розумовий, духовно-моральний, естетичний і фізичний розвиток перемінного складу закладів освіти МВС України, ми вибираємо не що інше, як знання, навички, вміння, відносини та елементи творчої діяльності. По-четверте, знання, навички, вміння, відносини і елементи творчої діяльності за своєю структурою також поділяються на ще менші складові частини. Так, будь-яке знання має вираження в поняттях, категоріях, принципах, законах, закономірностях, фактах, подіях, символах, атрибутах, ідеях, проблемах, концепціях, гіпотезах, теоріях. Навички складаються з простих і сумішених прийомів діяльності, прийомів контролю й регулювання. Уміння охоплюють знання і навички. Відносини включають в себе оціночні судження й емоціональні відносини до різних сторін життя і діяльності. Творча діяльність поєднує всі перераховані вище компоненти і забезпечує зародження нових знань, навичок, умінь та відносин. По-п'яте, увесь суспільно-професійний досвід, який засвоюється слухачами і курсантами, поділяється на загальнонауковий зміст виховання і професійний.

Професійне виховання перемінного складу навчальних закладів МВС України обіймає усі означені напрямки і компоненти змісту. Тільки відбираються вони з досвіду організації і функціонування органів, структур та підрозділів внутрішніх справ. Цей досвід охоплює знання, навички, уміння, відносини і творчу діяльність. Засвоївши його, курсанти і слухачі зможуть виконувати певні посадові обов'язки державного службовця ОВС. Зміст суто професійного виховання відбирається з урахуванням професії і спеціальності в сфері правоохоронної діяльності держави, що і є виявленням принципу професійної доцільності.

1. Принцип (від лат. *principium*) – начало, основа, підвалина або внутрішнє переконання людини, ті практичні засади, котрими вона користується у своєму житті. У філософському розумінні поняття «принцип» означає фундаментальне положення, первісне начало, найсуттєвішу основу певної концепції, теорії [6, с.241]. Принципи виховного процесу в закладах відом-

чої освіти – це загальні висхідні положення, в яких відображені основні вимоги до змісту, методів, форм виховного впливу, здійснюваного щодо слухачів та курсантів. Вони віддзеркалюють специфіку і особливості навчально-виховного процесу в навчальних закладах Міністерства внутрішніх справ, ними керуються вихователі і викладачі під час вирішення конкретних завдань.

Принципи, на яких базується навчально-виховний процес в закладах освіти Міністерства внутрішніх справ України, складають певну систему, адже вони взаємоузгоджені, логічно пов'язані, діють синхронно, доповнюють ефект дії один одного. Водночас, вони відрізняються поміж собою за сферою дії на загальні (стратегічні) і спеціальні (тактичні). Якщо загальні принципи визначають стратегію відносин постійного і перемінного складу, то спеціальні допомагають вихователям створити безпосередні умови для виховання особистості слухача чи курсанта. До стратегічних принципів необхідно віднести такі з них: суспільно-професійна спрямованість виховання; зв'язок виховання з життям і працею; опора на позитивне у вихованні; особистісний підхід; єдність виховного впливу; гуманізація виховання; демократизація навчально-виховного процесу; науковість і доступність; свідомість і творча активність слухачів і курсантів; наочність і розвиток теоретичного мислення; перехід від виховання до самовиховання; колективний характер виховання і врахування індивідуальних здібностей вихованців; емоційність виховання; послідовність виховного впливу; своєчасність; оптимізація навчально-виховного процесу; єдність вимогливості і поваги до курсантів і слухачів; стимулювання пізнавальної, трудової та іншої діяльності вихованців, активізація їх морально-вольових зусиль з постійним пробудженням безпосереднього інтересу до професійної діяльності працівника органів внутрішніх справ; постійне приведення методів, способів та прийомів інтелектуальної, трудової діяльності відповідно до цілей навчально-виховного процесу; сталості, міцності знань, вмінь та навичок; проблемності виховання; співробітництва вихователів і вихованців; суб'єктивного контролю.

Спеціальні або тактичні принципи виховання слухачів та курсантів навчальних закладів відомчої освіти поділяються на чотири групи. Відповідно, перша група принципів враховує спрямованість особистості, її моральні якості, інтереси, потреби і мотиви діяльності. Це принципи: самоудосконалення, самореалізації, готовності до відповідальних рішень, самоповаги. Друга група містить принципи соціально-професійного досвіду: врахування особливостей, звичок, поведінки особистості; розвиненості спілкування; врахування професійних вмінь та розвиток аудіо-візуальної культури. До третьої групи відносяться принципи врахування індивідуальних психологічних особливостей курсантів і слухачів. Четверта група спеціальних принципів навчально-виховного процесу стосується типологічних властивостей особистості. Це принципи врахування статевих і вікових відмінностей та принцип врахування особливостей характеру і особливостей нервової системи того чи іншого вихованця.

Зважаючи на важливість принципів виховного впливу щодо реалізації цілей і виконання завдань виховної роботи з курсантами й слухачами в процесі навчально-виховного процесу у відомчих закладах освіти, їх визначальної ролі щодо відбору конкретних форм, методів, прийомів і способів виховання перемінного складу, необхідно вважати за недосконалість чинного відомчого нормативно-правового забезпечення виховного процесу той факт, що жоден нормативний акт не визначає їх хоча б приблизний перелік. Така нормотворча практика потребує удосконалення наступним чином. Положення про організацію виховної роботи з особовим складом органів і підрозділів внутрішніх справ України [3], Типове положення про відділ, відділення, групу виховної, соціальної роботи та психологічного забезпечення управлінь, відділів по роботі з особовим складом ГУМВС України в Криму, Київській області, УМВС України в областях, м. Севастополі та на транспорті і Програма виховної роботи з курсантами та слухачами вищих закладів освіти МВС України [4] повинні бути доповнені окремою статтею (пунктом) стосовно принципів виховання. В даному пункті чи статті слід помістити поняття принципів виховного процесу, зазначити їх поділ на загальні (стратегічні) і спеціальні (тактичні) і навести вичерпний перелік загальних принципів. Зробити позначку про можливі групи спеціальних принципів і вказати на те, що тактичні принципи визначаються обов'язково з урахуванням стратегічних ідей, основних засад виховної роботи в закладах освіти Міністерства внутрішніх справ України.

1. Як вже відзначалось, результативна підсистема системи навчально-виховного процесу в навчальних закладах відомчої освіти віддзеркалює ефективність його здійснення, характеризує якість досягнення цілей виховання слухачів та курсантів. Критерії ефективності виховного процесу встановлюються педагогікою і психологією. До їх складу входять оцінка знань, умінь та навичок, експертні оцінки і характеристики прищеплених курсантом й слухачам переконань, рис характеру, властивостей і якостей особистості.

З метою вивчення ефективності навчально-виховного процесу, вихованості слухачів та курсантів, підготовленості їх до практичної діяльності використовуються діагностичні способи і прийоми. У даному випадку метою діагностики виховання є своєчасне виявлення, оцінка і аналіз навчально-виховного процесу у зв'язку з його продуктивністю. Дані діагностичного дослідження співставляються з висхідними характеристиками вихованості. Відмінність між початковими і кінцевими результатами й визначає ефективність процесу виховання слухачів та курсантів відомчих закладів освіти. Як еталонні показники, з якими порівнюються досягнуті результати, використовуються відповідні критерії. Водночас, враховуючи важливість таких критеріїв для діагностики виховної роботи, виховного впливу на перемінний склад закладів освіти МВС України, слід зазначити той факт, що відомча наука до сих пір питання розробки означених критеріїв обходить стороною, що негативно відбивається на практиці визначення рівня вихованості того чи іншого вихованця, ступеня підготовленості випускників навчальних закладів до практичної професійної діяльності в органах внут-

рішніх справ. Сьогодні про рівні вихованості перемінного складу можна скласти лише надто приблизні уявлення. Проблема розробки науково обґрунтованих критеріїв діагностики підготовленості слухачів та курсантів навчальних закладів відомчої освіти до професійної діяльності чекає окремих досліджень фахівців різних галузей і напрямків знання: психологів, соціологів, управлінців, правників тощо.

Проведене дослідження дає підстав для наступних висновків:

– виховний процес у відомчих закладах освіти становить різновид соціального процесу і охоплює численні елементи й фактори, у тому числі латентні, що інколи обумовлює вірогідний характер виховного результату;

– складовими системами навчально-виховного процесу виступають цілюва, змістовна, діяльнісна і результативна підсистеми, від якісної організації-управлінської побудови та взаємодії яких залежить ефективність всієї виховної роботи з перемінним складом навчальних закладів;

– важливу роль в організації та реалізації виховного процесу, за умов побудови правової, демократичної держави, відіграє його нормативно-правове забезпечення: нормативне закріплення цілей, завдань, функцій, принципів, форм, методів, прийомів, способів у сфері навчально-виховного процесу щодо слухачів та курсантів відомчих закладів освіти впорядковує відповідну виховну роботу, сприяє її оптимізації і раціоналізації;

– удосконалення чинної практики організації навчально-виховного процесу в закладах освіти МВС України, його управління, у тому числі за допомогою правових засобів, вимагає і повинно відбуватись лише шляхом наукового обґрунтування його напрямків, форм та методів.

Список літератури: 1. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс. М., 2000. 2. Керпенчук С.Г. Теория і методика виховання: Навчальний посібник. К., 1997. 3. Наказ Міністерства внутрішніх справ України №385 від 17 червня 2000 р. «Про затвердження Положення про організацію виховної роботи з особовим складом органів і підрозділів внутрішніх справ України». К., 2000. 4. Програма виховної роботи з курсантами та слухачами вищих закладів освіти МВС України. Х., 1999. 5. Безрукова В.С. Педагогика. Проективная педагогика. Екатеринбург, 1996. 6. Філософія: Навчальний посібник І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко, І.В. Байченко та ін. К., 1997.

Надійшла до редколегії 22.05.01

О.В. Джафарова

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ЯК КРИТЕРІЙ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОВС

Зміцнення зв'язків органів внутрішніх справ з населенням і врахування громадської думки є одним з основних напрямків реформування МВС України.

Говорячи про критерії оцінки ефективності діяльності органів внутрішніх справ, необхідно уникати таких показників, які мають тільки кількісну характеристику, а ставити на перше місце якість. Таким якісним показником ефективності діяльності органів внутрішніх справ є оцінка їх діяльності населенням через громадську думку.